

KÖLCSÖNHATÁSOK

Az a hír, hogy Balácának új rajzolója van, már hetek óta lebegett, csak a hozzá tartozó személy bemutatkozására kellett várni, ki tudja, mi okból. Aztán mikor már barátságatlanul hidegre fordult az idő, közeledett az ásatási szezon befejezése, egy reggel mégis megjelent. Mi nem tudtunk róla semmit, és ez fordítva ugyanígy lehetett. Ott találta magát egy nagyjából összeszokott társasággal szemben, két falu között kint a pusztán, ahol részben feltárt római kori romokon, három faházon kívül nem volt más, mint néhány fa és bokor. A nevét eldörmögte ugyan, de csak többszörre értettük meg. Elöl-hátul György, közte meg az a régies *deák*, eleve szokatlan volt, ahogy az egész figura. Fiatalemberként egyszerre hordozott modern megjelenést és öreges szokásokat. Ujjaival hátrafésült, nyakába lógó hullámos hajával, kunkorodó bajuszával. Ez a bajusz amúgy a férfi ékességén kívül titkos fogódzó lehetett, mert gyakran pödörgette. A szája sarkában szinte állandóan ott füstölt egy meztlábás *Symphonia*, ami talán arra volt jó ürügy, hogy ne kelljen beszélni. Nem barátkozott gyorsan, a hallgatásban pedig verhetetlen volt. Emiatt az ismerkedés kissé elhúzódott, de a kölcsönös szimpátia első látásra kialakult és tartósnak bizonyult.

Az ásatáson végzendő feladatait hamar átlátta, így a következő tavasszal már gyakorlatban tette a dolgát. Kiigazodott a rengeteg szelvény között, rajzolta a felszíneket és a metszeteket. Különbféle jelkulcsokat talált ki, mert a fekete-fehér rajzokon csak így lehetett

érzékelteni az egymásra rakódott rétegeket, foltokat.

Ikszes, pontos, karikás, vesszős, keresztes, hullámos, függőleges, ferde és vízszintes stb. jeleket.

Mert voltak agyagos, barna, fekete, égett, vörös, kavicsos, köves, murvás, mészszemcsés, téglaszemcsés stb. rétegek és foltok. Mindezt milliméterpapírra rajzolta, bemérte függőlegesen és vízszintesen, tájolta a világ négy égtája felé. Az ötször ötméteres szelvényekben akadt olykor gödör a neolitikumból festett kerámiatöredékkal, vagy beomlott római kori fal, vagy éppen állva maradt falszakasz, amelyen a freskós vakolat még látható volt. De későbbi korokból kerülhetett elő égett fagerenda és fémtöredék. Volt a kőtengeren kívül számlálhatatlan mennyiségben vaddisznócsont, csirkecsont vagy birkacsont, és még marha is. Egyszer-egyszer előfordult, nagyon váratlan helyen, emberi csontváz.

Ezt a sokféle dolgot egyenként, megkülönböztető jelekkel kellett ábrázolni a rajzokon. A munkát megkönnyítette, hogy a szelvényeket négy oldalról tanúfalak szegélyezték, amelyeknek a tetején spárgából, a szelvény felett vízszintesen hálót feszítettek ki. Ehhez a ritkás szelvényhálóhoz és a tanúfalakhoz mérve lehetett meghatározni a leletek pontos helyét. A szezon végén a szelvényrajzokat egymás mellé téve kellett elkészítenie az összesítő rajzot, amiből az archeológus többféle megállapítást tehetett. Az épületek alaprajzától kezdve a helyiségek rendeltetésén keresztül az átépítésekig. Ezeknél az összesítéseknél derült ki, mennyire volt pontos a rajzoló munkája.

Nem tudni, hogy Györgydeáknak eleve volt-e vagy ott fejlődött ki a megbízható szemmértéke. E hasznos adottságnak köszönhetően viszonylag gyorsan dolgozhatott.

A téli időszakokban más jellegű feladatokat is kapott. Régészeti cikkekhez, tanulmányokhoz készített tárgyrajzokat, ugyancsak fekete-fehérben. Akkoriban különböző vékonyságú csőtollakkal, apró pontozással érzékeltették a tusrajzokon az adott tárgy formáját és felületét. A rajzolandó minták általában kerámiából, fémből, csontból, kőből vagy üvegből való ép, de többnyire inkább töredékdarabokból álltak. A mi éghajlatunk alatt nem maradnak fenn több ezer évig a bőr-, textil-, fa- vagy papíremlékek. Ezért ilyen leletek nem kerültek elő.

Györgydeák György (1958–2008) elsősorban képzőművésznek tartotta magát, az alkalmazotti munka a megélhetéséhez kellett. A saját képeit gyakran megmutatta nekünk, és a gyerekekre jellemző őszinte kíváncsisággal reménykedett a kedvező véleményekben. Múzeumi pályafutása kezdetén még főként geometrikus formákba sűrítette egyvonalas rajzokkal ábrázolt szögletes alakjait. Volt, aki réberesnek¹

tartotta, amin persze megsértődött. Feltételezhető, hogy a pontozásos régészeti tárgyrajzolás gyakorlatának köszönhetően oldotta föl a geometrikus zártságot és kezdett szabadabb figurákat teremteni. Az alakokon és a köztük lévő tágabb tereken, formákon szerepet kapott a pontozás. Ekkor jelent meg a képein például a talicska, ami szintén ásatási „hozadék” lehetett, és a későbbi grafikáin is többször előfordult.

Pár év elteltével kicsit elunhatta a fekete-fehér ábrázolásokat, mert az érdeklődése a mozaikpadlók felé fordult. Egyéb munkái mellett ezekkel kezdett behatóbban foglalkozni. Az ásatás vezetőjének egyetértésével, változó eljárással „lemásolta” az összes balácai mozaikot, köztük a Magyar Nemzeti Múzeumban lévőket is. Itt már színekkel dolgozha-

¹ Réber László (1920–2001) grafikus, illusztrátor, karikaturista. (A szerk.)

tott. Ebből a munkából később egy népszerűvé vált füzet jelent meg, amit a szerencsésebb látogatók szívesen vettek. A kiadványban sikerült nagyon tisztán, szinte elevenen és főleg közelről bemutatnia a mozaikpadlók egyes részleteit. Elképzelhető, hogy a múzeumkedvelők azért szerették, mert olyan mintákat is megrajzolt, amelyeket ők esetleg csak akkor láthattak volna, ha járhatnak a műtárgyon. Ilyen megközelítéssel fölfoghatóbbá tette ezeknek a technikailag nehezen előállított nagy kiterjedésű műveknek a bonyolultságát és szépségét.

Mivel többször egymás melletti, vagy éppen ugyanabban a szelvényben dolgoztak, látta, figyelhette a restaurátorok munkáját is. Hamarosan megismerte a leletmentésekhez, rögzítésekhez használt anyagaikat, amelyeket később rendre felsorolt plasztikus művei alkotó- és kötőelemeiként. Ezért talán az sem véletlen, hogy ebben az időben keletkeztek az első ilyen jellegű művei, önálló plasztikai. Ásatási hulladékokból – mint például szétfoszlott spárga, elkopott kéziseprű vagy ecset, rozsdás szög – és az *in situ* kiemelésekhez használt segédanyagok maradékaiból több mű is született ott, Balácán. Különös, szinte empatikus figyelemmel nézett a megkopott, elhasználdott tárgyakra. Olyasmit vett észre bennük, rajtuk, ami szemmel nem látható. Ahogyan a költők adnak életet a tárgyaknak egy-egy megszemélyesítéssel, ő ezekkel a darabokkal tett valami hasonlót, egészen más eszközökkel. Ilyen módon teremtett maga köré lassacskán egy saját világot, ásatási szünetekben, mialatt talán csak arra várt, hogy elálljon a szakadó eső.

Közel tíz év után elhatározta, hogy szabadúszó lesz, megvált a múzeumtól és ezzel Balácától is. A hosszú évek alatt nemcsak hogy befejeződött a villagazdaság főépületének feltárása, hanem felépült ennek rekonstrukciója is, berendezve az ott előkerült, restaurált leletekkel. Évről évre szépült a köré telepített kert és park. Ebből a kertből mentett haza magának egy mediterrán cserjemet, amely kikelve, nagyra nőve, folyamatosan emlékeztette a Balácán eltöltött időre.

Katharine Whitcomb

VILLA ROMANA BALÁCA – NEMESVÁMOS

Vizet áraszt a tavaszi szél Pannónia romos
kertjében, gyümölcsfa-ágak bókolnak
a liget kavicsos ösvényein, táncolva
önfeledten, hullámzó palástot borítva
a szellemvillába betérőre. Gerlék burukkolása
a kőcsipkék fölött; termek
sora a földbe temetve, és csontok,
évezredek hírnökei. Mindegyre siklik az idő
ott, hol hajdan
köntösbe öltözött nők gyűjtötték
a lehullt ágakat. Virágzik most is a zsálya
színe halványlila.
Növények másaival díszítették e falakat
és szépséges gyíkok, madarak, szilvák képeivel;
foltokként tűnnek elő a vakolatból, mint
szerelmes levelek akvarell papíron,
ott, hová annak idején vetődtek.

A természet formáit valakik mozaik-
darabokból rakták ki gondosan. Méhek dongnak
serény kérdésekkel cikáznak
a napsütötte kövek fölött:
Meddig időzöl itt most, ember?
Sírod jeléül alkottad művedet?

HORVÁTH József fordítása

